

A PUBLIC POLICY SZEREPE AZ ANGOL MAGÁNJOGBAN¹

GYURIS ÁRPÁD

Absztrakt

A tanulmányomban meg szeretném vizsgálni, hogy a közrend (public policy) fogalma miképpen jelenik meg az angol (szász) magánjogban, különösképpen a szerződési jogban. A közrend doktrínáját már több évszázad óta ismeri az angol jog, ami egy lehetőséget biztosított a bíróságoknak, hogy a szerződésekbe avatkozva társadalmi elvárásokat tudjanak vele kifejezni, illetve ezeket a célokat elérni. A public policy fogalma és a lehetséges alkalmazási köre azonban olyan problémát is felvet, hogy a bíróságoknak a doktrína kiterjedt alkalmazásával esetlegesen jelentősebb beleszólásuk is létrejöhet a magánjogi jogviszonyokba. Az írásomban a public policy megvizsgálása során először meghatározom a fogalmat, a szerepét, illetve megvizsgálom a felmerülő kérdéseket a kifejezés használata során. A szerződési jog körébe tartozó három különböző területtel foglalkozom részletesebben, ezen jogterületek mutatják talán a leginkább a gyakorlatban a public policy funkcióját és tulajdonságait. Az elemzésemben a közrend témájához kapcsolódó megjelent szakkikket és könyveket, valamint jogeseteket tekintem át, és a felhasználásukkal a public policy-hoz kapcsolódó véleményeket, valamint kritikai megjegyzéseket mutatom be.

Kulcsszavak: public policy, közrend, szerződési jog, jogesetek

THE ROLE OF PUBLIC POLICY IN ENGLISH PRIVATE LAW²

Abstract

In this paper, I examine how the concept of public policy appears in English (Saxon)

-
- 1 Ez a tanulmány a Cardiff School of Law and Politics (Cardiff University) (virtuális) vendégkutatói programja keretében 2021 novemberében és decemberében folytatott kutatás keretében készült. Ezúton szeretném megköszönni azt a támogatást, amit a vendéglátó intézménytől a tanulmány elkészítéséhez kaptam.
 - 2 This study is the result of research conducted within the framework of the (virtual) Visiting Researcher Program of the Cardiff School of Law and Politics in November-December 2021. I would like to express my gratitude to Cardiff University for supporting the completion of the paper.

private law, especially in contract law. The doctrine of public order has been known in English law for several centuries, which provided the courts with an opportunity to express social expectations by interfering in contracts. The concept of public policy and its possible scope of application also raises the problem that the extensive application of the doctrine by the courts may result in a more significant intervention in private law legal relationships.

In my paper, when examining public policy, I first define the concept, its role, and examine the questions that arise when using the term. I will deal in more detail with three different areas within the scope of contract law. These are the areas that best demonstrate the function and properties of public policy in practice. In my analysis, I review published articles and books related to the topic of public order, as well as legal cases, and use them to present opinions and critical comments related to public policy.

Keywords: public policy, contract law, case law

1. A public policy fogalma

Amikor a magánjogban és elsősorban a szerződési jogban valamilyen megállapodást kötnek a felek, akkor teljeskörű szabadsággal és magánautonómiával rendelkeznek. Ez az általános elképzelés, akár a kontinentális, akár az angolszász jogot nézzük. Ám a feleknek a szerződések szabályai mellett meg kell felelniük bizonyos társadalmi elvárásoknak is, amelyek túlmutatnak azokon a megszorításokon, hogy nem szabad jogsértő, vagy éppenséggel bűncselekményt megvalósító megállapodást létrehozniuk, illetve erkölcstelen ügyletekben sem szabad részt vállalniuk. A megállapodást kötőknek a közrend (public policy) szabályait is figyelembe kell venniük. Fontos megjegyezni, hogy az angol public policy terminus több jelentésben is használatos. Az egyik meghatározás a magyarban a közpolitika fogalomhoz kapcsolódik. A jelen tanulmány abban a másik jelentésében használja, amelyben leginkább a közrend kifejezéssel adható vissza az értelme. Arra is utalni kell, hogy a közrend csak bizonyos értelemben adja vissza a jelentését (l. az angol jog public order kifejezést), de itt olyan alapelvről van szó, amellyel leginkább a közjó/közérdek elérése és biztosítása az elsődleges. A tanulmányban a public policy-t közrend fordításban használom.

1.1. A public policy meghatározása

Először érdemes megvizsgálni azt, hogy mi a közrend (public policy) hozzávetőleges jelentése. A *The Longman Dictionary of Law* az alábbiak szerint definiálja a public policy fogalmát: az a jogelv, amely azt mondja ki, hogy egyetlen személy sem tehet törvényesen olyat, ami alkalmas arra, hogy a nyilvánosságot károsítsa, vagy a közjó ellen való, pl. *Egerton v Brownlow* (1853). A fogalom meghatározása mégsem egyszerű feladat, például Lord Haldane bíró a *Rodriguez v Speyer Bros* (1919) ügyben megjegyezte, hogy „az idők folyamán az nagy változatosságot mutat, hogy mit ismer el a törvény a közrenddel ellentétesként”.³ Az *Oxford Dictionary of Law* a kifejezés kapcsán először utal a fogalom és a közösség érdekei közötti kapcsolatra. Olyan szerződés sérti a közrendet, amely bűncselekmény vagy jogsértés elkövetésére irányul, illetve adócsalásra, ide tartozik az olyan szerződés is, amely sérti a nemzetbiztonságot vagy az igazságszolgáltatást és továbbá minden erkölcstelen szerződés. Közrend elleni szerződéseknek számítanak a kereskedelem korlátozása, valamint a házasság korlátozása körébe tartozó megállapodások⁴. Az amerikai jog kapcsán a *Gale Encyclopedia of American Law* szerint a public policy a jogalkotó vagy a bíróságok által megfelelőnek ítélt alapelvek és normák összessége, amelyek az állam és a társadalom egésze számára alapvető fontossággal bírnak.⁵

A joggyakorlatban a közrend definiálása bonyolultnak számít, voltak bírók, akik meghatározhatatlannak tartották a fogalmat, mások egymással nehezen összeegyeztethető megfogalmazásokat kerestek, illetve voltak olyan szakértők is, akik következetlen kijelentéseket tettek a fogalommal kapcsolatban. Winfield szerint a közrend, a közösség aktuális szükségleteire épülő igazságügyi jogalkotás vagy értelmezés elve. Szerinte ez azt jelenti, hogy az egész közvélemény érdekeit figyelembe kell venni; de a gyakorlatban a megoldás ahhoz a paradoxonhoz vezet, hogy sok esetben a közvélemény egy részének, mégpedig egy kis részének érdekét veszik csak figyelembe. Szerinte a közpolitika sok kérdése mélyen érdektelen az egész közösség számára.⁶

3 „What the law recognises as contrary to public policy turns out to vary greatly from time to time.” RICHARDS, Paul H. – CURZON, Leslie B. (eds.): *The Longman Dictionary of Law (Eighth Edition)*. Harlow, Pearson Education Limited, 2011, 385.

4 MARTIN, Elizabeth A. (ed.): *A Dictionary of Law (Sixth Edition)*. Oxford, Oxford University Press, 2003, 396.

5 *Gale Encyclopedia of American Law (3rd Edition. Volume 14. Dictionary of Legal Term)*. Farmington Hills, Cengage Learning, 2010, 183, 203.

6 WINFIELD, Percy H.: Public Policy in the English Common Law. *Harvard Law Review*, 1928, 42 (1), 92.

Ahogy fent említésre is került, egyes meghatározások szerint a public policy egy olyan általános fogalom az angol jogban, amely a közérdeket veszi figyelembe. A fogalom nehezen megragadható voltát említi Anzivino is, aki szerint a közrend egy nagyon tág, de nem könnyen meghatározható fogalom, azt mondják róla, hogy a public policy a közösség józan esztét és lelkiismeretét testesíti meg⁷. A közrendet tágabb értelemben úgy is meghatározzák⁸ mint olyan alapelvek és sztetenderdek együttese, amelyeket a jogalkotó vagy a bíróságok az állam és az egész társadalom számára alapvető fontosságúnak ítélnék. A bíróságok néha az „ellentétes a közrenddel” (contrary to public policy) kifejezést használják döntéseik igazolására, amikor egy szerződést semmissé nyilvánítanak.

Cooper szerint a közrend magában foglalja a jogszabályok széles kategóriáját, amely a törvényeket, az alkotmányokat, a helyi rendeleteket és a közigazgatási rendelkezéseket jelenti.⁹ MacLean úgy véli, hogy a közrend alatt számos fogalmat érthetünk. Vannak különböző, de egymással szorosan összefüggő, a szerződési jog részét képező közrendi doktrínák (pl. a jogellenes-ségre, illetve a közrendre hivatkozva érvényteleníteni a szerződéseket vagy a közrendet alkalmazni a gyengébb fél védelme érdekében).¹⁰ Macauley idézi a Seidler-ügyben (Seidler v. Schallhofer, 1982) Hope bírót, aki felsorolta azokat a forrásokat, amelyeket a bíró figyelembe vehet az éppen aktuális közrendi tárgyak meghatározásához: „(a) a Nemzetközösségi és a Parlament törvényei; b) a bírók egyéb határozatai; és (c) nyilvánosan elérhető információk, beleértve a Törvényreform Bizottság jelentéseit (és hasonlókat), a parlamentben megjelenő politikai véleményeket, szakirodalmat, és az újságokban megjelent publikációkat.” A Hickin v. Carroll (2014) ügyben Kunc bíró még hozzátette a szerződéseket és a nemzetközi megállapodásokat, mint a közrendben fontos aktuális elvek meghatározásában segítséget jelentő eszközöket, bár az ilyen források kisebb befolyással bírnak, mint a jogalkotási és közjogi eszközök.¹¹

7 ANZIVINO, C. Ralph: The Exculpatory Contract and Public Policy. *Marquette Law Review*, 2019, 102 (3), 750.

8 GARNER, Bryan A. (ed.): *Black's Law Dictionary (Ninth edition)*. St. Paul, WestGroup, 2010, 1351.

9 COOPER P., Benjamin: Taking Rules Seriously: The Rise of Lawyer Rules as Substantive Law and the Public Policy Exception in Contract Law. *Cardozo Law Review*, 2013, 35 (1), 275.

10 MACLEAN, Jason: Public Policy Is an Unruly Horse and the Law of Contract is an Ass: A Comment on *Douez v Facebook, Inc.* *The Canadian Bar Review*, 2018, 96 (3), 527.

11 MACAULEY, Angus: Contracts Against Public Policy: Contracts For Meretricious Sexual Services. *Sydney Law Review*, 2018, 40 (4), 537.

1.2. A public policy és a bíróságok

A hatalommegosztás elméletéhez kapcsolódóan Anzivino szerint a törvényhozó hatalom határozza meg a közrendet, a végrehajtó hatalom igazgatja a közrendet, az igazságszolgáltatás pedig értelmezi a közrendi szabályokat. Hozzáteszi, hogy a közrend az a jogelv, amely alapján a szerződéses szabadságot vagy magánügyleteket a törvény néha korlátozza a közösség javára. A bírósági döntés minden egyes esetben kényes egyensúly a szerződéskötés szabadsága és néhány más, a nyilvánosság konfliktusokkal járó érdekei között.¹² A bíróságok bizonyos közrendet érintő helyzetekben mellőzik a döntést és figyelnek, amikor olyan kérdés merülhet fel, amely esetében várható, hogy a Parlament törvényt fog alkotni. Ugyanakkor a bíróságok megtartanak maguknak egy kreatív szerepet abban, hogy a már meglévő közrendi tárgyak hatókörét kiterjesszék, vagy alkalmanként újabbakat fejlesszenek ki. Előfordul olyan eset, hogy a bíróság érvénytelenít egy szerződést vagy kikötést, amelyek alapvetően a public policy körébe tartozó védett tárgyakba ütköznek, anélkül, hogy kifejezetten hivatkoznának erre a doktrínára.¹³

A bírósági gyakorlatban is gyakran feltűnik az a megállapítás, hogy a közrend fogalma eredendően változékony. Dixon bíró jelentette ki a Stevens v. Keogh (1946) ügyben, hogy az, ami ellentétes a közrenddel, az „a társadalom állapotától és fejlődésétől, valamint a közösség életkörülményeitől függően változik.” Macauley szerint sem állandó és nem meghatározható a közrend. A generációk során változnak az elképzelések arról, hogy mi szükséges vagy káros. Szerinte a közrend újabb fontos szempontjai alakulnak ki, és a régiek módosulnak. Bármilyen típusú szerződést a közrenddel ellentétben lévőként kell kezelni, ha az ilyen típusú szerződés végrehajtásának gyakorlati eredménye általában a közérdeket sértőnek minősül: Fender v. St John-Mildmay (1938).¹⁴ A Henningsen v. Bloomfield Motors (1960) termékfelelősségi ügyben a bíróság kijelentette: a közrend egy olyan fogalom, amelyet nem könnyű meghatározni. Jelentősége változó, ahogyan az emberek szokásai és szükségletei eltérőek lehetnek. Nem statikus, és az alkalmazási területe egyre bővül. Egy szerződés vagy annak egy adott rendelkezése, amely az egyik korszakban érvényes, teljesen ellentétes lehet egy másik korszak közrendjével. Egy angol bíró néhány évvel később azt mondta, hogy „a közrendre vonatkozó törvény

12 ANZIVINO i. m. 750.

13 BURROWS, Andrew: *English Private Law (Third edition)*. Oxford, Oxford University Press, 2013, 8.220.

14 MACAULEY i. m. 530.

nem maradhat változtathatatlan. Változnia kell az idő múlásával.”¹⁵ Wright főbíró azt mondta, hogy „a közrend változik az idővel”, és hogy „amit a közpolitika megkövetel egy adott időszak körülményei között, az nem biztos, hogy egy másik kor körülményei között szükséges”.¹⁶ A közrendről alkotott felfogás változásának számos gyakorlati példája is van. Ennek egyik fontos megnyilvánulása volt az, hogy a különböző faji-diszkriminatív szerződések és végrendeletek a huszadik század közepéig egyértelműen érvényesíthetők voltak, míg a század végére ugyanilyen egyértelműen végrehajthatatlanná váltak.¹⁷ Másik példa a nem házas élettársak közötti pénzügyi támogatási szerződések egyértelműen erkölcsstelenek voltak a 19. században, ám a 20. század utolsó negyedére a legtöbb joghatóságban általánosan végrehajthatóvá váltak.¹⁸ Ugyanakkor a bíróságok nem támogatnak olyan szerződéseket, amelyek nyilvánvalóan sértik a közrendet.¹⁹

Történelmi szempontból sem lehet kétségbe vonni, hogy a közrend bírói felfogása valóban időről időre változott, illetve helyről helyre: a közrend szükségszerűen változó, amint azt a huszadik század későbbi döntései is bebizonyították.²⁰

2. A public policy szerepe

A public policy fogalma különböző jogterületen is megjelenhet az angol jogban, például a büntetőjogban a különböző jogtalan támadásoknál és testi sértéseknél is szerepet kap (l. a jogtalan támadás és a beleegyezés kérdését.) A beleegyezés sokszor a védekezés, ha valakivel szemben támadás vádja áll fenn – különösen a sportban, ez a kérdés közrendi megfontolást is magában foglal. A sportban tekintettel arra, hogy amennyiben megfelelően vezették a játékot, a támadást (assault) nem lehet jogszerűnek tartani még a beleegyezésre való hivatkozás alapján sem, ha a támadás testi sértést (actual bodily harm) valósított meg. Egy további példa a public policy használatára egy másik jogterületen az R v. Brown and Others (1993)²¹ ügy. Az esetben a tulajdonjog közrendi szerepe kapott szerepet, valamint a közérdek és a

15 WADDAMS, Stephen: *Dimensions of Private Law_ Categories and Concepts in Anglo-American Legal Reasoning*. Cambridge, Cambridge University Press 2003, 199.

16 WADDAMS, Stephen: *Principle and Policy in Contract Law*. Cambridge, Cambridge University Press, 2011, 158.

17 WADDAMS (2003) i. m. 200–201.

18 WADDAMS (2011) i. m. 162.

19 COOPER i. m. 275.

20 WADDAMS (2011) i. m. 160.

21 RICHARDS–CURZON i. m. 98.

magánjog kapcsolata. A bíróság álláspontja a közrendről az volt, hogy a szerződések végrehajtásához hasonlóan a tulajdon védelme is közrendi jellegű.²²

A public policy doktrínának több feladata van az angol jogban. Egyrészt segíthet abban, hogy csak a jogilag megfelelő megállapodások és helyes megközelítések maradjanak meg a magánjogban. Másrészt van egy bizonyos erkölcsi karaktere is: amikor egy kérdésben megnyilvánul, akkor egy többségi-társadalmi elvárásként jelenhet meg, amelyet a bíróság figyelembe vesz. Tagadhatatlan az is, hogy a public policy-ra való hivatkozás a szerződő felek számára lehetőséget jelenthet a kötelezettségek alóli kibúváásra, illetve mentesülésre.

A public policy doktrínára való hivatkozás segítséget adhat a gyengébb félnek, ha a felek között komoly egyenlőtlenség állna fenn egy szerződéses jogviszonyban. Egy kanadai bíróság a *Douez v. Facebook, Inc* (2017) ügyben módosította a korábbi bírói felfogást, amelyet fogyasztó jogviszony kapcsán alkalmaztak. Azzal érveltek, hogy a módosított megközelítést „közrendi megfontolások”, a felek közötti alkuerő durva egyenlőtlensége és a kockán forgó jogok természete indokolja. Ez akkor is így van, ha az alku körülményei nem is tennék a szerződést az első lépésben lelkiismeretlenné (*unconscionable*).²³ Waddams megjegyzi az ügygel kapcsolatban, hogy a véleményükben a bírók utaltak arra, hogy ez fogyasztói (nem kereskedelmi) szerződés volt, egy szabványszerződés, és hogy a fogyasztónak nem volt valódi választása a szerződés megkötése során.²⁴ Lord Diplock azt mondta 1974-ben, hogy el kell azt ismerni, hogy a bíróság megtagadja a végrehajtást akkor, ha olyan szerződésről van szó, amely rendelkezéseiben az egyik fél a másik fél javára a saját lehetőségét (pl. kereseti, anyagi) feladja vagy attól tartózkodik. A közrend így tehát, nem valami 19. századi közgazdasági elmélet a kereskedelem szabadságának a közösség javára történő biztosítására, hanem azoknak a védelme is, akiknek gyenge az alkuereje, hogy ne kényszerítsék őket lelkiismeretlen alkukba olyanok, akiknek az alkuereje viszont erősebb.²⁵

3. A public policy jogi szerepe és határai

Az egyik nyilvánvaló kérdés, hogy miképpen lehet ennek a fogalomnak jogi szerepet tulajdonítani és alkalmazni a jogesetek eldöntésében. Burrough bíró

22 WADDAMS (2003) i. m. 214.

23 MACLEAN i. m. 534.

24 Waddams, Stephen: *Sanctity of Contracts in a Secular Age*. Cambridge. Cambridge University Press, 2019, 213.

25 Uo. 201–202.

már a Richardson v. Mellish (1824) ügyben megfigyelte, hogy a public policy „nagyon rakoncátlan ló, és ha egyszer az embert elkapja, soha nem tudhatja, hova viszi”.²⁶ Az egyik legnagyobb probléma a public policy fogalmával az, hogy homályos és rendkívül széles határok között mozog. Lord Denning bíró például kifejtette (aki pedig a public policy alkalmazásával kapcsolatban nem volt tartózkodó) Burroughs bíró felvetésére az Enderby Town FC Ltd. v. The Football Association Ltd. ügyben (1971): „ha egy jó ember a nyeregben ül, a rakoncátlan ló kordában tartható. Át tud vele ugratni az akadályokon”²⁷. A bíróságok eltökéltek voltak a közrend doktrínájának az alkalmazásában, például és ahogy azt egy bíró megfogalmazta, a szerződési jog intellektuális fennmaradása érdekében a bíróságoknak egyértelműen fel kell használniuk a public policy-t a szerződések értelmezésében és érvényesítésében.²⁸ A public policy-t a bíróságok – öntudatosan vagy sem – hatékonyan alakítják a saját tevékenységükön keresztül.²⁹ A felperes és az alperes közötti igazságosság elveit felülmúlják a közrendi megfontolások, amelyeket azonban maguk is „általános elveknek” neveznek. A végrehajthatatlannak ítélt szerződéstípusok gyakorlatilag és fogalmilag is egy nagy és vegyes csoportot alkotnak, amelyet nem korlátoztak vagy határoztak meg pontosan.³⁰

Melyek a közrend határai? Maguk a bíróságok mindig is tartottak azoktól a veszélyektől, amelyekbe a közrend rosszul meghatározott határai vezethetik őket. Winfield szerint a doktrína teljes körülhatárolása lehetetlen, ha annak a legcsekélyebb hasznát akarjuk venni a jog fejlesztésében. A korlátjai a közrendnek, hogy az nem ütközhet a meglévő parlamenti jogszabályokkal. Sőt, ahol van megfelelő és világos common law szabály (pl. a bírósági gyakorlatban kialakult jogelv), ott a közrendet nem lehet alkalmazni.³¹

4. Szerződések és a public policy

A bíróságok nem kényszerítik ki azokat a szerződéseket, amelyeket illegálisnak minősítenek. Bár a jogellenesség megállapítása egyszerűnek tűnhet, probléma, hogy a jogellenesség fogalma 'bűnök' sokaságát takarja. Nagy különbségek

26 „[...] it is a very unruly horse, and when you get astride it you never know where it will carry you.” MACLEAN i. m. 528.

27 „With a good man in the saddle, the unruly horse can be kept in control. It can jump over obstacles.”

28 MACLEAN i. m. 528.

29 RICHARDS–CURZON i. m. 98.

30 WADDAMS (2011) i. m. 148.

31 Winfield i. m. 98.

lehetnek az egyes illegális szerződések súlyosságában, illetve a különböző jogellenes cselekmények különböző mértékű hatást gyakorolhatnak a szerződésre. A kifejezetten jogellenes tartalom mellett a közrend körébe tartozó problémák is megjelennek a jogesetekben. Így egy ügylet akkor is jogellenesnek minősülhet, ha az érintett magatartást a bíróság ellentétesnek tekinti a közérdekkel szemben, még akkor is, ha maga a magatartás (conduct) esetleg valójában nem volt törvénytelen.³² A jogellenes szerződések (illegal contracts) az olyan szerződések, amelyeket törvény tilt, vagy amelyek ellentétesek a common law-val vagy a public policy-val és ezért ezek általánosan érvénytelenek.³³ Az angol szerződési jogban vannak olyan okok, amelyek egyértelműen és azonnali semmisséget jelentenek, például erőszak, kényszer és fenyegetés. A jogellenesség és közérdek kapcsolatára példa, hogy a szerződési jogban a public policy ellen való lenne, ha a jog kikényszerítene egy olyan szerződést, amellyel jogellenes cselekményt valósítanának meg. Abban az esetben, amikor egy szerződés kifejezetten megköveteli az egyik féltől, hogy jogsértő cselekményt hajtson végre (pl. bankot raboljon ki), a szerződés kikényszeríthetatlenné válik.³⁴ A közrend központi szerepét a jogellenesség kérdésében támasztja alá Lord Wright megfigyelése a Vita Food Products Inc. v. Unus Shipping Co. ügyben (1939). Szerinte minden esetet érdemben kell megvizsgálni. A szerződés törvénynek való megfelelése a közrend szabálya, a közrendnek pedig tágabb értelemben jobban szolgálhat, ha a bíróság nem hajlandó semmissé tenni egy alkut, kivéve, ha arra komoly és elegendő indok mutatkozik.³⁵ Lord Bingham egy szerződéses ügyben kijelentette: nyilvánvaló, hogy a törvény közrendi okokból nem teszi lehetővé a szerződő fél számára, hogy kizárja a felelősségét saját csalásáért, ha ösztönözte a szerződés megkötését.³⁶

A jogi érvelés szerint egy szerződés nem tartható fenn, ha annak hatása ellentétes a közjóval vagy általában káros lenne a társadalomra. Meglepő módon, a 19. században és a 20. század elején, amikor a korlátlan szerződési szabadság gondolata különösen népszerű volt, ez a megoldás mégis általánosan elfogadottá vált. A közrendbe ütköző ügyleteket tartalmazó szerződések olyan fajta tevékenységet foglaltak magukban, amelyeket a törvény nem fogad el

32 RICHARDS i. m. 443.

33 RICHARDS-CURZON i. m. 231.

34 SAUNDERS, Jonathan – ASHMORE, Denise: *An Introduction to Contract Law (Part II.)*. Cambridge, University of Cambridge Institute of Continuing Education, 2007, 12.

35 RICHARDS i. m. 461.

36 U.o. 337.

támogatandónak, illetve mint a közérdekkel ellentétesnek határozza meg.³⁷ Ugyanakkor a közérdek és a szerződési szabadság is olyan elveknek számítanak, amelyek elsődleges érdekűek (Lord Wright bírói véleménye). Sir George Jessel azt mondta a *Printing & Numerical Registering Co. v. Sampson* (1875) ügyben, hogy a szerződéskötés szabadsága maga is kiemelt közrendi kérdés.³⁸ Kijelentette,³⁹ hogy a nagykorú férfiaknak (személyeknek) a hozzáértésük alapján a lehető legnagyobb szabadságot kell élvezniük a szerződéskötésben, és a szabadon és önkéntesen megkötött szerződéseiket szentnek kell tekinteni, és azokat végre kell hajtani a bíróságoknak.⁴⁰ A legáltalánosabb szinten a bíróság hatalma, hogy félreállíthat közrendbe ütköző szerződéseket, azt jelzi, hogy a szerződések szentsége soha nem volt és nem is lehet abszolút. A bíróság hatalmának szigorú és meghatározható kategóriák közé szorítása sikertelennek bizonyult: a közrendet el kell ismerni, amely kivételt jelent a tétel alól, hogy a szerződések mindig végrehajthatóak.⁴¹ A szerződéskötési szabadságot általában magánjogi elvnek tartották, és főként a felek közötti igazságosság megfontolásai indokolták azt. De a szerződési szabadság a közérdek közé is tartozik, a szerződési jog működését pedig közhasznúnak gondolják az angol jogban, és azt tartják róla, hogy a közrend megköveteli azt. Másrészt a közrend nem minden szerződés végrehajtását támogatja, bizonyos esetekben azért, mert a szerződések maguk is ellentétesek a közérdekkel, más esetekben pedig azért, mert sértik a felek közötti igazságosság elgondolását, vagy indokolatlan gazdagodást okoznának a másik rovására.⁴² MacLean szerint az állam nem ad segítséget a szerződések végrehajtásához és nem tartja érvényesnek őket akkor, ha jogellenesek, vagy éppen a public policy-val szemben fejtenék ki a hatásukat.⁴³

A public policy koncepciót nem könnyű alkalmazni, mert nem tartalmazza kódex vagy törvény; doktrínaként alakult ki a common law bíróságok működése során, és nehéz is előre megjósolni, hogy mi lesz majd a bíróság véleménye egy

37 RICHARDS, Paul: *Law of contract. (Thirteenth edition)*. Harlow, Pearson Education Limited, 2017, 441.

38 WADDAMS (2011) i. m. 158.

39 RICHARDS i. m. 8, 441.

40 „...if there is one thing more than another which public policy requires, it is that men of full age and competent understanding shall have the utmost liberty in contracting, and that their contracts, when entered freely and voluntarily, shall be held sacred and shall be enforced by the Courts of Justice.”

41 WADDAMS (2019) i. m. 202.

42 WADDAMS (2011) i. m. 169.

43 BURROWS i. m. 8.211.

ügy kapcsán. Mint fent utaltam rá a public policy-nak van egy erkölcsi karaktere, amelyre jó példát nyújtanak a következő jogesetek: a *Franco v. Bolton* (1797) ügyben egy olyan szerződésről volt szó, amelyben egy férfi fizetni akart egy nőnek, hogy a szeretője legyen, de a szerződés végrehajthatatlannak bizonyult, mivel a közrend (illetve a közerkölcs) (public morality) ellen való volt. A *Herman v. Charlesworth* (1905) ügyben szintén egy szerződés kapott szerepet, amelyben egy férfi fizetett volna valakinek azért, hogy az neki feleséget találjon, és ez a megállapodás is ellentétesnek bizonyult a közrenddel.⁴⁴

A szerződések, ha közrend-ellenesnek találják, akkor nem hajthatók végre, és ilyen esetekben jogalap nélküli gazdagodásra hivatkozva a szerződéses kifizetések visszatérítését sem lehet elérni.⁴⁵ A közrend alkalmazásának szükségességét és annak lehetőségét (ex turpi causa) Lord Mansfield bíró fejtette ki a *Holman v. Johnson* (1775) ügyben. Szerinte azon alperesi kifogás, hogy a szerződés erkölcstelen vagy törvénytelen, mindig nagyon rosszul hangzik. De ha a kifogásnak mégis helyt adnak, akkor az soha nem az alperes kedvéért történik, hanem a közrend általános elveinek engedve. Egyetlen bíróság sem nyújt segítséget annak az embernek, aki a keresetét erkölcstelen vagy törvénytelen cselekedetre alapozza.⁴⁶

Burrows szerint azok a szerződések ellentétesek a public policy-vel, amelyek rendelkezéseit a jog ártalmasnak tartja. A fogalom bizonytalansága magában rejti azt a veszélyt, hogy a bíróságoknak lehetőséget ad, olyan szerződések érvénytelenítésére, amelyeket erősen helytelenítenek.⁴⁷ Az angol bíróságok gyakorlatában volt olyan időszak, amikor a public policy reneszánszát élte. Viszont itt is előkerül a public policy tagadhatatlanul változó karaktere: amit egy generáció a közjó érdekében szükségesnek tart, azt nem feltétlenül fogja a következő generáció úgy találni, újabb szempontok jelennek meg, azok a területek, amelyek a múltban a közrend hatálya alá tartoztak, kiesnek onnan, és bevezetik a koncepciót a kereskedelmi és társadalmi élet újabb aspektusaira.⁴⁸

A közrendi doktrína tehát már régóta fennáll és meglehetősen kusza az elmélete. A zavart tetézi, hogy a meglévő szakirodalomból is hiányzik egy átfogó keret a közrend doktrínájából következő szerződéses semmisségre. A közrendbe ütköző szerződés semmisségének megállapítására vonatkozó

44 SAUNDERS-ASHMORE i. m. 13.

45 WADDAMS (2003) i. m. 199.

46 POOLE, Jill: *Casebook on Contract Law* (13th edition). Oxford, Oxford University Press, 2019, 776.

47 BURROWS i. m. 8.220.

48 RICHARDS i. m. 441.

döntést általában két ok indokolja. Az első valamilyen deontológiai elven nyugszik, amely vagy a jogrendszer méltóságához kapcsolódik, vagy azon az elgondoláson alapul, hogy a jogi eljárást kérő fél biztosan nem követhetett el hibát. A második indok az, hogy az ilyen szerződések végrehajtásának megtagadása elriasztja azok létrejöttét, ami pedig a közjót szolgálja.⁴⁹

5. A public policy alkalmazásának kérdései

A közrend gyakorlati alkalmazása során több kérdés is felmerült. Az első kérdés, ha a szerződésben egy kimentő feltétel szerepelt, vagy egy exculpatory contract (mentesítő szerződés) jött létre a felek között, aminek az volt a célja, hogy mentesítse egyiküket a szerződésből eredő felelőssége alól, a public policy-re hivatkozva mennyiben lehet egy vállalkozásnak megengedni, hogy az mentesítse magát a szerződése alól (pláne, ha az a saját hanyagsága alóli mentesülést jelenti egy szabadidős tevékenység szolgáltatásának kapcsán).⁵⁰ A bíróságok gyakran nagy nehézségekbe ütköznek a kimentő szerződésekkel foglalkozó ügyek elbírálása során, ezért például a Wisconsin Supreme Court segítségül hívta a *germane analysis*-t. A *germane* analízis annak meghatározása, hogy egy kimentő szerződés végrehajtható-e a közrend szerint. Korábban például a bíróság az általános szerződési elveket alkalmazta a tisztázáshoz. Amikor a bíróság megvizsgál egy kimentő megállapodást, hogy az a közrendbe ütközik-e (és pláne, ha valamilyen szerződéses felelősségből igyekszik magát a fél kimenteni), akkor megkísérel alkalmazkodni a szerződési és a kártérítési jog elvei közötti feszültségben, amely egy ilyen megállapodás velejárási. Alapjában véve a kimentő szerződéseket a törvény nem részesíti előnyben, mert megengedik az adott tevékenységre vonatkozó elfogadhatónál alacsonyabb színvonalú magatartást. Ugyanakkor a kimentő szerződések (*exculpatory contracts*) nem automatikusan érvénytelenek és végrehajthatatlanok a gyakorlatban, általában nem gondolva róluk azt, hogy azok mintha mindig és ténylegesen a public policy-val ellentétesek lennének.⁵¹

További kérdés volt a közrend alkalmazásának tárgyában, ha egy személynek meglévő kötelezettsége kapcsán adnának egy meghatározott jutalmat. Az *Anglia v. Davidson* (1840) ügyben egy személy jutalmat ajánlott fel annak, aki olyan információt ad, amely egy bizonyos bűnöző elítéléséhez vezetett volna. Egy

49 Szerző nélkül (továbbiakban: Notes): Notes – A Law and Economics Look at Contracts against Public Policy. *Harvard Law Review*, 2006, 119 (5), 1445.

50 ANZIVINO i. m. 750.

51 U.o. 751.

rendőrtiszt megadta a szükséges adatot, és követelte a jutalmat a felajánlótól. Az alperes (a díj felajánlója) megtagadta a fizetést, és azt állította, hogy a felperes a törvény által rá rótt közkötelezettségét (public duty) teljesítette. Az alperes azt is kifejtette, hogy egy ilyen szerződés ellentétes a közrenddel. Ugyanis szerinte a korrupció és a zsarolás előmozdítását kockáztatnák, ha megengednék az állami tisztviselőknek, például a rendőröknek, hogy olyan tevékenységért követeljének jutalmat, amit a már fennálló közfeladatuk körében el kellett volna végezniük. A védekezést a bíróság elutasította, az elsőt azzal az indokkal, hogy vannak olyan szolgáltatások, amiket egy rendőrnek nem kellene teljesítenie, és ezek a szolgáltatások megfelelő körülmények között megfelelő consideration-nek (ellenértéknek) számíthatnak – így jár a díj. A második védekezést azon az alapon utasították el, hogy ahhoz, hogy egy szerződést semmisnek tekintsenek közrendbe ütközőként, nagyon határozott indokok szükségesek, és a bíróságoknak is nehéz ezekben megegyezniük, illetve a tárgyalt esetben ösztönözni és előmozdítani kellett az igazságszolgáltatás érdekeit.⁵² A fenti elvi probléma alapja, hogy valakinek a meglévő kötelezettsége „közkötelezettség”, azaz olyan kötelezettség, amelyet törvény ír elő, nem pedig szerződés. Nyilvánvaló, hogy egy személy nem ad consideration-t (ellenértéket) pusztán azzal, hogy elvégzi a jogszabályban előírt kötelezettségét. A köztisztviselőnek sem lehet egy ígéretet behajtani pusztán azért, mert semmi mást nem tett, mint a kötelességét.⁵³ Egy másik rendőrököt érintő eset volt, hogy mennyire elfogadható az, ha fizetés ellenében rendőrtiszteket külön szolgálatra kölcsönöznek. A bíróság úgy találta, hogy ez a gyakorlat sem számít jogellenesnek és nem ellentétes a közrenddel.⁵⁴ A public policy hivatali ügyekben történő alkalmazására további példa az olyan közszolgáltatást sértő megállapodások köre, amikor egy közhivatal eladási kísérlete merül fel, vagy olyan szerződések, amelyek valamilyen tiszteletbeli cím (title of honour) odaítélésére vonatkoznak (l. *Parkinson v. College of Ambulance*, 1925).

Az is lényeges közrendi kérdés, ha egy szerződés harmadik fél(ek) számára tartalmazna valamilyen közrenddel ellentétes rendelkezést. Abban az esetben is relevanciája van ugyanis a közrend doktrínájának, ha egy szerződéskötésnek negatív hatásai lehetnek harmadik felekre nézve. Az egyéni szabadságot korlátozó szerződések, olyan jellegű rendelkezést tartalmazva – amelynek eredménye például rabszolgaság, szervértékesítés és prostitúció lehetne – a közrend szempontjából érvénytelenek tekinthetők még akkor is, ha a szer-

52 RICHARDS i. m. 76.

53 BURROWS i. m. 8.46.

54 RICHARDS i. m. 103.

ződést soha nem hajtják végre, mivel egy ilyen szerződés pusztán megléte sértő a társadalom számára,⁵⁵ és nyilvánvaló, hogy a két fél megállapodását gyakran harmadik felek szenvedhetnék el.

Utolsó kérdésként utalnék a szerződésmódosítások megengedhetőségére, amelyet három egymástól teljesen eltérő koncepció alapján lehetett a történelem során magyarázni és indokolni. A 18. században a közrend, a 19. században a mérlegelés hiánya, a huszadik század végén pedig a gazdasági kényszer vezérelve volt. Ezen koncepciók mindegyike felhasználható volt ugyanazon eredmény igazolására (a szerződésmódosítás alapjául).⁵⁶

6. A public policy alkalmazásának példái a gyakorlatban

A szerződések jogvitái során a felek előszeretettel hivatkoznak a public policy-ra mint kifogási lehetőségre, hogy a szerződéses kötelezettségeiktől meg tudjanak szabadulni. Például a *Parking Eye Ltd. v. Somerfield Stores Ltd.* (2012) ügyben a felek szerződést kötöttek arra, hogy a Somerfield Stores Ltd. által üzemeltetett szupermarket parkolóiba felügyeleti rendszert telepít a ParkingEye Ltd. Az ügyfeleknek a tartózkodási idő túllépése esetén kellett volna fizetniük. A ParkingEye figyelte a parkolásokat, majd az idő túllépése miatt elküldte a felszólítást a pótdíj megfizetésére (hamisan állítva azt abban, hogy módja van eljárásokat kezdeményezni). A szerződés 15 hónapra szóló volt, de az áruház hat hónap után felmondta azt. Amikor a ParkingEye kártérítést követelt a korai felmondásból eredő bevételkiesése miatt, a szupermarket védekezéséül a jogellenességre hivatkozott – nevezetesen arra, hogy a kiküldött felszólító levelek pro forma megtévesztőknek bizonyultak, és ez a public policy-val szemben áll, illegális módon készítették fizetésre a tartózkodási időt túllépőket. Az elsőfokú bíróság úgy ítélte meg, hogy a megállapodásban nem volt jogellenesség, mert a levél formájának jóváhagyása a megállapodás fontos része volt, és a felperes nem jogellenes módon teljesítette azt. Az alperes fellebbezett, azzal érvelve, hogy a törvény szerint a fél nem érvényesítheti azt a szerződést, amelyet szándékosan úgy kötött, hogy jogsértő módon hajtja végre.⁵⁷ Ám a Court of Appeal (Fellebbviteli Bíróság) úgy találta, hogy az esetleges megtévesztő levelek csak egy része volt a szerződésüknek. A bíróság hozzátette, hogy érdemben kell vizsgálni: egyrészt, mi a szerződést érvényesíteni kívánó fél célja és szándéka, más-

55 NOTES i. m. 1449.

56 WADDAMS (2011) i. m. 151.

57 POOLE i. m. 745.

részt a jogellenesség a szerződés jelentős részét képezte-e, vagy mellékes volt-e, és harmadrészt a jogellenesség jellegét. Az ügyben a Fellebbviteli Bíróság szerint a ParkingEye soha nem kívánta a teljesítését törvénytelenül végrehajtani, és a szerződést többnyire jogszerűen hajtották végre. Jacob bíró szerint a bíróságoknak kerülniük kell a jogellenesség elvének aránytalan alkalmazását. A szerződés felmondása jelentős bevételtől fosztotta volna meg a ParkingEye-t, ami aránytalan volt. Ezért az alperes jogellenesség elleni védekezését elutasították, és kártérítést kellett fizetnie.⁵⁸

A public policy kialakulásában fontos szerepet játszottak a munkaszerződés jellegű megállapodások és azok alkalmazása kapcsán előforduló vitás kérdések, különösképp a tengerészeti ügyekben. A kialakuló tengerészeti kereskedelem korában a nyugat-indiai utakon a legénység gyakran megfogyatkozott a halál és a dezertálás miatt. A tengeri hajózással kapcsolatos munkajogi problémák a gyakorlatban jelentkeztek, amikor valamilyen sürgősségi helyzet miatt (l. megfogyatkozott legénység) a hajó kapitánya, illetve tulajdonosa pluszpénzt ajánlott fel a legénység megmaradt tagjainak, de a kikötőbe érve azt már nem fizette ki. Ezekben az ügyekben jelentkezett egyrészt a szerződés consideration (ellenérték) problémája, illetve másrészt a bíróságok az esetleges erőszakos jövőbeni pénzkövetelések miatt a public policy-ra hivatkozva érvénytelenítették a pluszpénzt ígérő megállapodásokat, pl. *Stilk v. Myrick* (1809). Az érv az volt – ha megengednék a hajóút során tett ígérek kikényszeríthetőségét –, hogy vészhelyzetben a legénység közül egyesek „fegyvert fognának a kapitány fejéhez, és többletpénzt követelhetnének”. Lord Kenyon a *Harris v. Watson* (1791) ügyben úgy vélekedett, hogy ilyen ügyekben a közrend szabályát kell alkalmazni. A bíró úgy ítélte meg, hogy a matróz számára nem jár több, mint ami az eredeti ígéletben volt (még akkor sem, ha többet tett, mint ami a kötelessége lett volna), és még akkor sem, ha a kapitánya tette a többletígéletet. Lord Kenyon szerint, ha egy ilyen ígéletet ki lehetne kényszeríteni, akkor a tengerészek sok esetben inkább elsüllyesztenék a hajót, hacsak a kapitány nem tesz eleget minden olyan extravagáns követelésüknek, amelyet helyesnek tart a legénység.⁵⁹

Bizonyos szerződésekben előfordulhatnak olyan rendelkezések, amelyek elősegítik a közrend elleni cselekményeket. Ilyen szerződések esetleg nem követelik meg, hogy az egyik vagy mindkét fél tiltott tevékenységet végezzen, de elősegítik az ilyen cselekmény létrejöttét. Ilyenre jó példa, hogy az

58 <https://www.lawteacher.net/cases/parkingeye-v-somerfield.php?vref=1> (2022. 08. 10.)

59 RICHARDS i. m. 79.

egyik szerződő fél valamilyen ellenértéket ad a másik fél jogellenes cselekményéért (illetve erre ígéretet tesz), például, ha jövőbeli jogsértést követne el valaki, ezért kártalanítási megállapodást kötnek a felek. Vagy lehetséges olyan szerződésből fakadó tevékenységet végezni, amely szolgáltatás vagy áru helytelen használatát eredményezi.⁶⁰

7. A public policy és az egyes szerződésfajták

A szerződéseket, amelyek ellentétesek a public policy-val, az alábbiakban külön csoportokban mutatom be. Osztályozásukhoz figyelembe veszem Burrows (2013) munkáját. Burrows az első csoportba sorolja a különböző nemiséggel, házassággal kapcsolatos eseteket.

7.1. Házassággal, nemiséggel kapcsolatos közrendi kérdések

Ebben a körben a public policy alkalmazása egy erkölcsi jellegű megközelítésre vezethető vissza. Az elmúlt évszázadokban az egyik legfontosabb társadalmi szempont a házasság szentsége volt, minden olyan megállapodást, amely ezt támadta, a public policy-ba ütközőnek találtak. Richards szerint történelmileg a házasságnak biztosított szentség a birtokok, földterületek átadásával kapcsolatos gyakorlati kérdéseken alapult.⁶¹

A házasság korlátozásának kérdése (restraint of marriage) a közrend doktrínájába tartozik. Egyértelműen a közrend ellen való, ha indokolatlanul korlátozza valaki egy személy házasságkötési képességét egy szerződésben. Ha a korlátozás csak részleges, például időtartamra, bizonyos személyekre nézve jelentkezik a tiltás (akivel házasodhat a szerződő fél vagy akivel nem), akkor lehetséges, hogy a szerződés érvényes legyen. A szerződés akkor sem érvénytelen, ha nem korlátozza, hanem pusztán elriasztja a házasságtól a szerződést kötőt, mint például a havi fix juttatás, amíg a szerződő fél meg nem házasodik.⁶² Akkor sem lehet alkalmazni a közrend doktrínáját, amikor a megszorítás észszerűen korlátozott időben, vagy más módon jelentkezik észszerűen.⁶³ A házassági ígéret megszegésével kapcsolatos keresetet az 1970. évi törvényreform (vegyes rendelkezések) törvény, 1. cikkelye eltörölte.⁶⁴ Ér-

60 NOTES i. m. 1456.

61 RICHARDS i. m. 446–447.

62 U.o. 447.

63 BURROWS i. m. 8.223.

64 Richards i. m. 447.

dekes, hogy már korábban is egy meghatározott fajta korlátozás, például egy második házasságra való tiltási feltétel érvényes lehetett.⁶⁵ A házasságkötések kereskedelmiségének megakadályozása érdekében az olyan szerződések, amelyekkel az egyik személy térítés ellenében vállalja, hogy házastársat keres a másiknak (úgynevezett házassági bróker szerződés (marriage brokerage contracts), ellentétesek lehetnek a közrenddel, jóllehet, ennek káros volta korántsem egyértelmű,⁶⁶ különösen manapság. Meg kell jegyezni, hogy ha a felek különválnak, de aztán kibékülnek, a jövőbeli különválás lehetőségét biztosító bármely megállapodás is érvényes lesz, amint azt a *Macmahon v. Macmahon* (1913) ügyben megállapították. Újabb szemszöveget ad a házasságon belüli megállapodásoknak, hogy manapság nem ritka, hogy a párok megegyeznek a közös házvásárlásban és a jövedelmük kapcsolaton belüli elosztásában. Ezek a megállapodások kötelező erejűek.⁶⁷

Korábban a házasság előtti és utáni megállapodások a válási ügyekre nézve végrehajthatatlanok voltak azon az alapon, hogy a későbbi válásra vonatkozó megállapodások ellentétesek a közrenddel, mivel aláássák a házasság szentségét. Ezt a szabályt lényegében elsöpörték a *Radmacher v. Granatino* (2010) ügyben, azonban olyan kiterjesztésben, hogy amennyiben az ilyen megállapodások kizszorítják a bíróságok joghatóságát, ezek továbbra is ellentétesek a közrenddel. A bíróságok figyelembe vehetik az ilyen megállapodásokat, amikor bizonyos ügyben mérlegelik a jogkörüket (the Matrimonial Causes Act 1973). A házasságkötés utáni megállapodások sem ellentétesek a közrenddel, ahogyan azt a *Macleod v. MacLeod* (2008) ügyben is kifejezték.⁶⁸ A házastársak esetében megjelent változó felfogás egyik példája a tizenkilencedik századi bírói hozzáállás a férj és feleség közötti különválási megállapodásokhoz. Az ilyen megállapodásokról Sir George Jessel azt mondta 1879-ben, hogy a bírói vélemények nagyon eltérőek voltak róluk. Sok éven át az egyházbírók és a laikus bírók is nagyon szörnyűnek és a közrenddel ellentétesnek tartották, hogy a férj és a feleség megegyezett abban, hogy külön élnek, és azt feltételezték, hogy ilyen megállapodás civilizált országban nem létezhet. A közrendet illetően azonban megváltozott a bírói vélemény, más megfontolások is felmerültek, és az emberek elkezdtek azon gondolkodni, hogy végül is jobb és előnyösebb lehet a házasoknak, ha a nézeteltérések csendes rendezésével sok esetben elkerülik a válóperek költségeit és botrányait és ezt a nézetet képviselték a

65 *Allen v. Jackson* (1875). RICHARDS–CURZON i. m. 409.

66 BURROWS i. m. 8.224.

67 RICHARDS i. m. 447.

68 U.o. 446.

bíróságok, amikor úgy döntöttek, hogy a különválási megállapodások nem ellentétesek a közrenddel.⁶⁹

További közérdek elleni szerződések a szexuális erkölcstelenségeket tartalmazók. Ezek akkor állnak fenn, ha a szerződés célja, hogy elősegítse a szexuális erkölcstelenséget (sexual immorality). A kategória leginkább a házasságon kívüli szexuális kapcsolatokra vonatkozott, így a közösülésre vonatkozó szerződés illegális volt, ahogy a közvetetten azt elősegítő szerződés is, például egy prostituált bérbeadása, hogy akár valakinek ily módon is vásárlókat vonzzon az üzletébe. Ez a hozzáállás is változott, amikor a házasságon kívüli párkapcsolatok széles körben elterjedtek váltak. A kapcsolatban együtt élő személyek közötti megállapodások többé már nem jogellenesek, és számos jogi következménnyel járhatnak.⁷⁰ A szexuális erkölcstelenséget jelentő ügyekben példát mutat a Pearce v. Brooks (1866) ügy, ahol a felperes szándékosan bérelt egy broughamot (lovaskocsit) egy prostituátnak, hogy ezt hivatásának gyakorlása céljából használja, ott találkozzon és nyújtson szolgáltatásokat az ügyfeleknek. A bérleti díjak behajtására irányuló pert elutasították. Pollock főbíró szerint, bárki, aki hozzájárul egy illegális cselekmény végrehajtásához úgy, hogy tudatában van annak, hogy azt erre a célra használják, nem követelheti vissza az így rendelkezésre bocsátott dolog árát. Pollock bíró úgy ítélte meg, hogy nem lehet különbséget tenni illegális és erkölcstelen cél között.⁷¹ Manapság is a prostituáltakkal kötött szerződések érvénytelenek és végrehajthatatlanok. Ezért nagyon valószínűtlen, hogy egy prostituált perelhetne a díjaiért, bár a prostitúció önmagában nem illegális, ellentétben azzal, ha egy prostituált ügyfeleket keres.⁷²

7.2. A kereskedelem korlátozása

A kereskedelem korlátozásának tilalma (doctrine of restraint of trade),⁷³ szintén a közrendi doktrína tárgya. Ebben az esetben arról van szó, hogy egy adott szerződés, vagy annak rendelkezése(i) a gazdasági rend zavartalanságát ásná(k) alá, ezért az(ok) semmis(ek) lesz(nek).

Több példa is mutatja, hogy a közrend miképpen kezdett behatolni a kereskedelem szabályozásába. Erzsébet korában már hallani a doktrínáról a

69 WADDAMS (2003) i. m. 200.

70 BURROWS i. m. 8.222.

71 MACAULEY i. m. 537.

72 RICHARDS i. m. 447.

73 BURROWS i. m. 8.221.

kereskedelmet korlátozó szerződések kapcsán, és később – bár sok esetben nem említik, vagy csak a döntés egyik indokaként hivatkoznak rá – egyértelműen felismerhető például a *Mitchel v. Reynolds* (1711) ügyben, amely ítélet sokáig mérföldkőnek számított ezen a jogi területen.⁷⁴ A public policy fejlődéséről mondta Lord MacNaghten, hogy Erzsébet királynő korában a kereskedelem minden korlátozása – függetlenül attól, hogy általános vagy részleges volt – a közrenddel ellentétesnek minősült, ezért érvénytelennek számított. Idővel azonban azt állapították meg, hogy egy ilyen merev és nagy horderejű szabály komolyan beavatkozik a mindennapi tranzakciókba. A kereskedők aligha vállalhatták, hogy kiadják saját kezükből üzleteiket; egy vállalkozás vásárlója ki volt szolgáltatva az eladónak; minden tanítvány egy lehetséges riválisa volt a mesterének. A szabály tehát enyhült.⁷⁵ Lord Diplock mondta, a kereskedelem korlátozása miatt felbontott szerződésekkel kapcsolatban, hogy a 19. századi bírók a kereskedelmet korlátozó szerződésekkel kapcsolatos ügyekben a közgazdasági elméletekre támaszkodtak, de ha jobban megnézzük az érvelésüket – mit mondtak annak fényében, amit tettek – akkor kiderül, hogy egy megállapodást akkor találtak semmisnek, ha úgy gondolták, hogy az lelkiismeretlen (*unconscionable*) volt a felek között, és fenntartották az alku, ha úgy gondolták, hogy nem volt az.⁷⁶

A kereskedelem korlátozásának modern doktrínája a *Nordenfelt v. Maxim Nordenfelt Guns and Munition Co.* (1894) ügyben lelhető fel. Egy géppuskagyártó eladta vállalkozását, és az adásvételi szerződésben beleegyezett abba, hogy világszerte 25 évig korlátozza jövőbeni tevékenységét ebben az üzletágban. A szerződést érvényesnek és kötelező erejűnek tekintették, bár ezt megelőzően az volt az általános elv, hogy az ilyen jellegű általános korlátozás érvénytelen, míg a részleges korlátozás érvényesnek számít. Lord MacNaghten bíró az ügyben kijelentette, hogy a közvélemény érdeke, hogy mindenki szabadon végezze a szakmáját: így az egyén is. A kereskedelemben minden az egyéni cselekvési szabadságba beavatkozás és a kereskedés minden korlátozása ellentétes a közrenddel, ezért semmisnek számít. De vannak a szabály alól kivételek: a kereskedelem korlátozását és az egyéni cselekvési szabadságába való beavatkozást indokolhatják egy adott eset különleges körülményei. Az egyetlen jó indok erre, ha a korlátozás ésszerű, az érintettek érdekeire hivatkozva és a közérdekre tekintettel bizonyul ésszerűnek.⁷⁷

74 WINFIELD i. m. 85.

75 POOLE i. m. 748–749.

76 WADDAMS (2019) i. m. 201.; WADDAMS (2011) i. m. 169.

77 RICHARDS i. m. 468–469.; POOLE i. m. 748–749.

A közrend témája a tisztességtelenség szempontjából is releváns, mert különösen az alkalmazottak versenyellenes megállapodásai közrendi megfontolások tárgyai lehetnek, amelyek a bíróságokat arra ösztönzik, hogy a nagyon tisztességtelen szerződéseket módosítsák. Az igazságtalan, aránytalan, extravagáns vagy meggondolatlan eredmények elkerülése közrendinek mondható.⁷⁸ A tisztességtelen szerződéseket meglehetősen gyakran módosították vagy félretették közrenddel kapcsolatos okokból. Gyakran a közrendi megfontolások egybeestek a méltányosság megfontolásaival, és néha a különböző jogpolitikai megfontolásokat kiterjesztették a tisztességtelen esetekre is.⁷⁹

Waddams idézi Comyn-t (*A Treatise of the Law Relative to Contracts*, 1807), aki a kereskedelem korlátozásáról azt írta, hogy „minden ilyen kötelezettség ellentétes azzal a nemzeti politika elveivel; amelynek egyik nagy célja a kereskedelmi tevékenység lehetővé tétele és előmozdítása”. Ezekben az esetekben vegyesen szerepelnek köz- és magánszemponatok.⁸⁰ Közérdek fűződik ahhoz, hogy a személyek szabadságát a törvény indokolatlanul ne korlátozza, és ez az érdek a kereskedelmet indokolatlanul korlátozó vagy más szabadságjogok ésszerűtlen korlátozását jelentő esetek megoldásában is megmutatkozott. Ezek az esetek a szerződő felek személyes megfontolását, valamint azt a közérdeket tükrözték, hogy az egyének indokolatlan korlátozásoktól mentesek legyenek – nemcsak saját maguk, hanem a közösség érdekében is. A kétféle megfontolás nem különíthető el teljesen, mert közérdeknek tartották, hogy az egyének megőrizzenek bizonyos fokú szabadságot. Általánosabban fogalmazva, a „politika” és a „közrend” szavakat gyakran a felek közötti maradék igazságérzettel is összefüggésbe hozták, mivel az elnyomás és a jogalap nélküli gazdagodás elkerülését közrendinek tekintették.⁸¹

A *Trade Union and Labour Relations Act* (1974) törvénnyel kapcsolatban merült fel egy jogeset, és az ügy eljutott a Lordok Házába is. A Lordok úgy vélték, hogy a gazdasági kényszer fogalmának kiterjesztése és az abból fakadó jogorvoslat a munkaügyi kapcsolatok területére nem volt megfelelő. Kijelentették, hogy a közrend doktrínája megköveteli, hogy meg tudják állapítani, hogy egy szakszervezet kereskedelmi nyomását a munkaadóra nézve meddig lehet törvényesnek tekinteni, és milyen kereskedelmi nyomás minősül gazdasági kényszernek, amely feljogosíthat jogorvoslatokra. Ennek a döntésnek az volt a következménye, hogy a jogszabályok nem „legitimálták” a szakszervezet

78 WADDAMS (2019) i. m. 204.

79 U.o. 216.

80 WADDAMS (2011) i. m. 152.

81 Uo. 169.

tevékenységét, így a gyakorolt nyomás a gazdasági kényszer területére esett, ezért a felperes visszaszerezte a kifizetett pénzt⁸².

7.3. Az igazságszolgáltatás érdekeit sértő szerződések

A témát érdemes egy házassági és az igazságszolgáltatás érdekeit is érintő ügygel kezdeni. A Regina (on the application of the Crown Prosecution Service) v. Registrar General of Births, Deaths and Marriages (2002) jogesetben a bíróság szerint az a tervezett házasság, amely egy előzetes letartóztatásban lévő fogoly és a hosszú ideje meglévő párja között jönne létre, nem akadályozható meg közrendi okokra hivatkozva, még akkor sem, ha ez a partnert nem kikényszeríthető tanúvá tenné a fogoly emberölési ügyében. A bíróság szerint a házasság nem jelentené az igazságszolgáltatás akadályozását.⁸³

Az igazságszolgáltatás érdekeit sértő szerződések azonban szinte mindig érvénytelenek és jogellenesek, bármilyen csekély legyen is az érdeksérelem. Egy fontos szempont ebben a körben ugyanakkor, hogy egy ügyben a büntetőjog alkalmazása ne járjon azzal, hogy elnyomjon valamilyen magánmegállapodást. A bíróságok arra is figyelemmel vannak – és egy szerződést jogellenesnek és semmisnek nyilváníthatnak –, hogy a megállapodás a bűnvádi eljárást befolyásolná-e (vagy éppen visszavonását eredményezné). Egyes esetekben azonban a bíróságok megengedik, hogy a felek a felelősség kérdését megállapodással egymás közt rendezzék, feltéve, hogy az nem ellentétes a közérdekkel. Így azokban a rágalmozási esetekben (libel), amelyek magánper vagy büntető-eljárás tárgyát képezhetik, a vádemelést veszélyeztető megállapodásokat is érvényesnek lehet tartani, mivel a polgári vagy büntetőeljárás megválasztása a sértett fél kezében van.⁸⁴ Ehhez hasonló eset, ha az áldozat és az elkövető megpróbálna egymással megegyezni [például a Keir v. Leeman (1846)] a jogtalan támadást (assault) magában foglaló esetekben. Bár ebben az ügyben úgy ítélték meg, hogy a megállapodás érvénytelen volt, ennek ellenére Lord Denman bíró kijelentette, hogy általában az egyezés akkor jogszerű, ha a bűncselekmény olyan bűncselekmény, amely polgári jogi felelősséget is von maga után. Kijelentette, hogy a megegyezés nem lehetséges ott, ahol a jogsértés közérdeket érint (public interest).⁸⁵ Egy büntetőjogi vádról szóló megállapodás (agreement to compromise a criminal charge) önmagában is

82 RICHARDS i. m. 402.

83 RICHARDS–CURZON i. m. 296.

84 RICHARDS i. m. 442.

85 U.o. 443.

bűncselekménynek minősülhet, az ilyen megállapodás általában jogellenes, mivel a nyilvánosságnak érdeke fűződik a büntetőjog érvényesítéséhez. Hasonló elv alapján a nem büntetőeljárásokra vonatkozó korrupcióalkuk, amelyek kimenetelében a nyilvánosság érdeke csorbul (például csődeljárás), jogellenesek.⁸⁶ A *Napier v. National Business Agency Ltd.* (1951) ügyben volt egy szerződés, amelyben az alkalmazott bérét a kiadásokra szánt összeggel egészítették ki, amely messze meghaladta a normál esetben felmerülő költségeket. Erről a megállapodásról azt vélték, hogy az egyetlen célja a HM Revenue and Customs (az Egyesült Királyság kormányának nem miniszteriális szerve, amely az adók beszedéséért, az állami támogatás bizonyos formáinak kifizetéséért, más szabályozási rendszerek igazgatásáért felelős) elleni csalás volt. Úgy ítélték meg, hogy a szerződés törvénytelen volt. A munkavállaló annak ellenére sem tudta behajtani a neki járó munkabért, hogy a költségek miatti igényét visszavonta.⁸⁷

Létezik a szerződéseknek az angol jogban két olyan fajtája, amelyek az igazságszolgáltatáshoz kapcsolódó szolgáltatásokat valósítanak meg. Ezeket bizonyos esetekben jogellenesnek is lehet tekinteni, bár bizonyos körülmények között alkalmazásra is kerülhetnek. A megítélésük azért viszonylagos, mert elképzelhető, hogy bizonyos esetekben inkább a pereskedést segítik elő és olyan kereseteket eredményezhetnek, amelyeket nem jóhiszeműen indítottak, ezért ezek a szerződések mindenképpen spekulatívoknak tekinthetők. Az ilyen szerződések egyik fajtája, a *maintenance* szerződés: ebben a megállapodásban egy peres felet olyanok bátorítják és támogatják, akik a perben eredetileg nem voltak érdekeltek. Az ilyen szerződések azonban csak akkor érvényesek, ha a támogatók igazolják, hogy jogos okuk vagy kifogásuk (*cause or excuse*) van a peres eljárás előmozdítására és támogatására (ezt a bíróságnak mérlegelnie kell). A bíróság a *Martell v. Consett Iron Co. Ltd.* (1955) ügyben egy horgászklubnak azt az akcióját, hogy egy parti tulajdonost támogasson a folyó szennyezése elleni harcában, nem tartotta igazi *contract of maintenance*-nak, így nem tette lehetővé a klubnak a tulajdonos keresetének támogatását.

A másik szerződésfajta a *champerty* (a *maintenance* szerződés fokozottabb formájának tekinthető), amelyben egy peres fél szintén segítséget kap a kereset benyújtásához (anyagilag vagy bizonyítékok biztosítása révén), hogy a segítséget nyújtó, a megnyert kereset esetén a megítélt összegből részesedést kaphasson. A *Trendtex Trading Corporation v. Crédit Suisse* ügyben (1982) Lord Wilberforce kijelentette, hogy a *champerty* olyan üzletet foglal

⁸⁶ BURROWS i. m. 8.232.

⁸⁷ RICHARDS i. m. 482.

magában a peres eljárásban, amely az angol jog szerint ellentétes a közrenddel. A champerty megállapodás az angol igazságszolgáltatási rendszert és a peres eljárásokat is veszélyezteti. Azonban az ilyen Angliában kötött szerződés is érvényes lehet, ha olyan országban folyó peres eljárásra vonatkozik, ahol törvényes a champerty. A *Re Trepca Mines Ltd. és a Papera Traders Co. Ltd. v. Hyundai Merchant Marine Co. Ltd.* ügyek (2002) egyértelműen jelzik, hogy azok a pereskedéssel foglalkozó szerződések nem olyan fontos ügygel foglalkoztak, hogy a közrend doktrínája automatikusan lesújtson az ilyen megállapodásokra.⁸⁸ Lord Denning szerint a *Re Trepca Mines Ltd.* [Application of Radomir Nicola Pachitch (Pasic), 1962] ügyben a champetrous szerződés a saját személyes nyereségét, kártérítés növelését, bizonyítékok elhallgatását, vagy akár a tanúkra adott nyomást jelenti azért, hogy aláássa az igazságszolgáltatást.⁸⁹ Tehát ahhoz, hogy egy szerződés champetrous legyen, egy olyan természetű megállapodásnak kell lennie, amely aláássa a per jogi folyamatát oly módon, hogy biztosítja az ügyben érintett hozzájárulónak az eredményhez fűződő jelentős anyagi érdekelttségét. A *Simpson v. Norfolk and Norwich University Hospital Trust* (2011) esetben egy rákos beteg fertőzésben elhunyt felesége próbált beavatkozni egy másik beteg keresete kapcsán. A fellebbviteli bíróság úgy ítélte meg, hogy a maintenance és champerty szerződésekre vonatkozó joganyag további fejlesztésre vár, mivel a közérdekről alkotott felfogás megváltozott, és nem lehet határozottan megállapítani, hogy mi jelenthet elegendő érdeket ahhoz, hogy valaki egy kártérítési ügyben részt vegyen (illetve a keresetet támogassa). A bíróság ennek ellenére mérlegelte azt, hogy nem közérdekű olyan pereskedés ösztönzése, amelynek nem a fő célja a jogorvoslat szerzése (remedy) egy jogsérelem (legal wrong) ellen, hanem más célt követ, mégpedig a jelen ügyben, kampányt folytatni egy kórház fenntartó trust ellen.⁹⁰ Eredetileg mind a maintenance, mind a champerty szerződés büntetőjogi és kártérítési felelősséget vont maga után, de mára az általános tilalmat eltörölte az 1967. évi büntetőjogi törvény 13. és 14. szakaszai. Arra vonatkozóan, hogy az ilyen szerződéseket a közrendbe ütközőnek vagy más módon jogellenesnek kezelik-e, utalni kell a törvény a 14. (2) szakaszára, amely meghagyta a champerty-t, mint a közrendbe ütközés lehetőségét, amely alkalmas arra, hogy a szerződést végrehajthatatlanná tegye. Továbbá az angol és walesi jog szerint a maintenance és a champerty

88 RICHARDS i. m. 443.

89 „[...] the champertous maintainer [has been] tempted, for his own personal gain, to inflame the damages, to suppress evidence, or even to suborn witnesses.”

90 RICHARDS i. m. 442.

szerződések büntetőjogi és polgári jogi felelősségének eltörlése nem érinti, azt, hogy egy ilyen szerződést esetleg úgy kezeljenek, mint ami a közrendbe ütköző vagy egyéb módon jogellenes lenne.

További esete az igazságszolgáltatás érdekeit sértő szerződéseknek a bíróságok joghatóságának kizorítására kötött megállapodások. Az ilyen szerződés a common law szerint érvénytelen, mivel a végrehajthatóságuk lehetővé tenné a felek számára, hogy kijátszassák a kötelező törvényi szabályokat. Egy feleség a különválási megállapodásban nem kötelezheti magát arra, hogy férje tartásdíj fizetésére tett ígéretéért cserébe ne forduljon a bírósághoz tartásdíjért; bár a törvény értelmében érvényesítheti a férj írásbeli ígéretét az összeg megfizetésére.⁹¹ Az ilyen szerződéseket évek óta a közrendbe ütközőnek és semmisnek tekintették. Nincs azonban kifogás az olyan szerződés ellen, amely előírja a feleknek, hogy vitájukat választottbíró-ság útján próbálják megoldani, feltéve, hogy nem kísérik meg megfosztani a feleket attól a joguktól, hogy ügyüket a rendes bíróságok előtt tárgyalják.⁹² A választottbíró-sági megállapodások annyiban érvényesek, hogy pusztán azt írják elő, hogy a felek választottbíró-sághoz forduljanak, mielőtt bírósághoz fordulnának. Az ilyen megállapodást végre lehet, és bizonyos esetekben végre is kell hajtani, általában az annak megsértésével indított kereset fel-függesztésével (by staying an action brought in breach of it). A common law szerint azonban a választottbíró-sági megállapodás érvénytelen, ha megfosztja a feleket attól a joguktól, hogy egy befejezett kereset (completed cause of action) miatt bírósághoz forduljanak, vagy ha kizárta (vagy érvénytelenné tette) a bíróságnak a választottbírók jogkérdésekre vonatkozó döntéseinek ellenőrzését.⁹³

A fenti három különböző szempont mellett az angol magánjogban lehet találni más okot is, ahol egyes megállapodásokban a közrendnek szerepe van, például a személyes szabadság indokolatlan korlátozása (undue restraints on personal liberty). A szerződés szélsőséges esetekben lehet azért is jogellenes, mert indokolatlanul korlátozza az egyik fél személyes szabadságát, például ha egy kölcsönszerződés olyan korlátozásokat ír elő a kölcsönvevővel szemben, amelyek kvázi szolgálati állapotba helyezi őt (a quasi-servile condition).⁹⁴ A Horwood v. Millar's Timber & Trading Co. Ltd. (1917) ügy az angol fellebbviteli bíróság elé került. Egy pénzkölcsönről kötött szerződésről szólt, amely nagyon

91 BURROWS i. m. 8.230.

92 RICHARDS i. m. 443.

93 BURROWS i. m. 8.231.

94 BURROWS i. m. 8.237.

megterhelő feltételeket szabott a kölcsönvevőre. A bíróság megállapította, hogy a megállapodás ellentétes a közrenddel, mert indokolatlanul korlátozta a hitelfelvevő személyes szabadságát.⁹⁵

8. Összefoglalás

A public policy doktrínája fokozatosan, jogesetről jogesetre fejlődött ki az angol jogban. Nemcsak a szerződési jogban, hanem a büntetőjogban és a tulajdonjogban is felfedezhető a hatása. A szerződések jogában a doktrína társadalmi elvárást kíván megjeleníteni. A doktrína tekintettel van egyrészt a társadalom közös érdekére, de ugyanakkor figyelembe veszi az egyén érdekét is. Az elmélet választ kívánt adni azokra az esetekre, amikor olyan közrendi tárgyak, mint például a szerződéses szabadság, vagy fontos erkölcsi kérdések merültek fel a szerződések megkötése során. A közrend alkalmazására a bíróságoknak adódott lehetőségük, hogy különböző társadalmi elvárásokat tudjanak a szerződésekben megjeleníteni, illetve a nem megfelelő megállapodást megsemmisítsék. Az írás három jellemző szerződésjogi területet emelt ki a közrend szempontjából. Ezeken a területeken is észlelhető a közrend folyamatos változása és fejlődése, mint például a házassággal összefüggő szerződések, gazdaságot érintő megállapodások vagy az igazságszolgáltatással összefüggő egyezségek.

95 WADDAMS i. m. 206.

